

КОЦЯ-КОЦЯ

Нінка Арліха, тоўстая цётка з Варашкоў, схапіла Лянковага Косьціка, званага зь дзяцінства ў ваколіцы Коцем-Коцем, у свае цёплыя абдымкі. На яе радасны вуркат зьбегліся ўсе жанчыны з хору „Васілёчак”, разлажыстыя й вялікія ў сваіх патр ойных спадніцах, у вышываных хвартуках на жыватах, грудастыя, рашчырванелыя ад эмоцыяў пер ад выступленьнем на раённым аглядзе беларускай песьні. Коця быў сваяком цёткі Нінкі, настолькі, аднак, далёкім, што быў такі час, калі Коцева матуля зь цёткай Нінкай плянавалі бліжай парадніцца — Нінчына Крыся вырасла на выдатную гаспадыньку, школы таксама пакончыла — „завадоўку” й кухарскі тэхнікум, а Коця доўга ўжо хадзіў самапасам, хоць нядрэнны быў хлопец, разумны, адукаваны, і „бліж” дастаў у Гайнаўцы... Толькі на сваю дзяўчыну трапіць ня мог, мяняў іх як пальчаткі, жаніцца ня зьбіраўся, хоць стукнула яму трыццаць чатыры. Мамка моцна захвалявалася, калі Коця пакінуў абстаўленую яшчэ з добрых часоў сваю „кавалерку” ды бадзяўся па чужых беластоцкіх кватэрах, але разумела, што для ейнага сына больш шанцаў у ваяводстве, асабліва калі пасьля працы ў Гмінным доме культуры й студыях на аддзяленьні культурнаасветнай педагогікі ўзялі яго на працу ў Ваяводзкі асяродак анімацыі культуры. „Ваяводзкі асяродак” — гучыць някепска, хай там

будзе нават нейкая „анімацыя”, хутчэй „рэанімацыя” тае культуры... Дзе-ж цяпер Коціку да Крысі, кухаркі ў дзіцячым доме? Матка ведала, што дзеці час ад часу сустракаюцца, хаця ў Крысі быў цяпер нейкі кавалер-мазур, багаты з маткі, што засела ў Амэрыцы, так што й той быў, так сказаць, адною нагою за акіянам... Крыся сёння таксама прыехала выступіць з „Васілёчкам”, падмацаваць рады сьпявачак, зможаных прастудай.

На дварэ шалела завіруха, аўтобусы не хадзілі, і „Васілёчак” дабіраўся на конкурс на трактарах, запрэжаных у вазы-балёны. Прыехалі з калектывам салідарныя мужыкі варашкоўскіх цёткаў і маладзіц, звыкла падсьмейваючыся зь іхніх сьпеваў, сёння поўныя, як і яны, надзеі на перамогу ў элімінацыях і паездку на цэнтральны агляд у Беласток, у філярмонію. Дзядзькі тапталіся на першым паверсе, курылі „папулярныя”, разглядалі пажаўцелыя фільмавыя плякаты (гміннае кіно не працавала ўжо трыццаці год). Чакалі, калі адкрыюць астылую вялізную глядзельную залю й зойдзе туды народ, а бабы папруцца на сцэну; яны самыя скокнуць тады пагрэцца ў „Альшынку”... Муж Арліхі, худзенькі, празрысты дзядок (Нінка была яго другою кабетай) зь сінім носікам над жаўтлявымі ад махоркі вусамі, азірнуўся на жончын высокі радасны піск і рушыў падбегам да Коці.

— Ой, каго я бачу — зяцёк! Ты што, сёння інспэктар? З ваяводзтва цябе прыслалі? А ці ты часам ня ў журы? Добра было-б, каб там быў, — даў-бы нашым кветачкам першае мейсца, ой, рады былі-б яны, рады! — захіхікаў стары, паляпаў Коцю па плячуку сваёй жылаватай, вялікай, бы не з таго цела, далоньню.

— Можна назваць то інспэкт'ё, — паправіў пінжак Коця.

Ён меў страшную ахвоту надзець паліто — цягнула холадам ад высокіх шэрых сьценаў гэтага агромністага местачковага дома культуры. Моцна дзьмухала ад вялікіх, на ўвесь франтон, шкляна-жалезных дзьвераў, сьнег з-за якіх касяком навеіваўся на заклятаную шэрую грысікавую падлогу. Уваходзілі ўсё новыя ўдзельнікі агляду, абівалі сьнег з ботаў, бабы скідалі з андуляваных галоваў шаліноўкі. Ішлі ў канфэрэнцыйную залю, што сёння служыла гардэробам, пакідалі там верхняе адзеньне, а паказваліся адтуль у пантофельках, парадных народных касьцюмах (Коця заўважыў і курпёўскія блюзкі, і лавіцкія пасястыя спадніцы й стужкі), калаціліся ад холаду, расьціралі пасіনেल्या насы й пальцы. Толькі цётка з Варашкоў мароз ня браў — рагатаі, прытанцоўвалі — ад таўшчэзнае Арліхі да бабы Зосі, худзенькай, паморшчанай бы фіга, у брунатных старэчых плямах на целе, жвавай і прыткай.

— Што-ж ты так калоцісься, сыночак? — узяла за Коцеў локаць бабулька. — Ты патупай, паварушы

пальчыкамі ў тухлях. Што-ж ты так пасінеўшы, га? Здаецца, мы — бабы як агонь, на тваім мейсцы пры такіх не ўстаяў-бы!

Сьпявачкі схапілі Коцю пад пахі, заграблі ў сваё кола. Толькі Крыся стаяла збоку з сарамлівай усьмешкай. „Што яна нейкая як нежывая?” — падумаў Коця, вылузваючыся з пахучых нафталінам абдымкаў цёткі Настулі, мажнай, з мужчынскім вусатым тварам і маленькімі парасячымі вочкамі.

— Ну, брат, сёння мы цябе запрашаем на пачастунак! — забубніла ў Коцева вуха Настуля. — Даўно ты ў нас ня быў, забыўся, а, можа, падумаў, што мы ўжо паўміралі ў сваёй глушы? А мы не, мы — хітрыя, мы — жывемо! Максім, хадзі сюды, — кіўнула мужу. — Давай торбу, пакуль выступім, трэба будзе дзюбнуць для адвагі!

— Цо вы, цо вы?! — адмахнуўся хлопец.

— Ну, што ты, Косьцічак? Ты-ж не ў журы, каб хто падумаў, што мы табе які хабар сунем, ці як! Ты-ж зусім сьсінееш, ня дай Бог, захварэш, адмерзьне табе што, і адкуль у нас будуць беларускія дзеткі, калі так моладзь пра сябе ня дбае?! — на Настулі ўсё аж хадзіла ад рогату.— Ну, бабы, рабеце круг, нашто народ мае нам зайздросьціць?

Конкурс праходзіў як мае быць. Праўда, публікай былі самі выканаўцы й школьная шумлівая дзятва з гміннай зборнай школы, але ў залі пацяплела. Высокае

журы, з пасінелымі насамі, выпісвала свае ацэнкі ў рукавіцах.

— Ой, — дыхнула вялікім клу бам пары, пахучай часнаком і сьпіртам цётка Нінка. — Мы хоць падрыгаем, падзыгаем на сцэне, з нэрваў на нас усё ходзіць, то й холаду так ня чуем. А тыя во бедненькія... А ты, зяцёк?..

Коця-Коця сядзеў здранцьвелы, накінуўшы сваё чорнае паліто на сьпіну, потым, аднак, уціснуўся ў рукавы.

— Дайце, цёця, яшчэ крыху, бо зусім акалею.

— Ой, бачу, што табе ўжо лепш па-нашаму йдзе!
— Настуля падала яму чырвоны плястмасавы кубачак. — Тут гарачая гарбата з кілішачкам, ня грэх. Ну, як?..

На сцэну заходзілі, як у сапраўдным доме культуры ці нават у тэатры — плюшавая пур пур овая заслона да столі, цяжкая ад пылу, прапускала шчылінай артыстаў. Каляровыя постаці групаваліся перад павіскваючымі мікрафонамі. Коця злавіў на сабе Крысін позірк. Заўважыла яго зрок, усьміхнулася. Усе варашкоўскія артысткі на сцэне разявілі памаляванья вусны, дыхнулі парай і зладжана прапяялі:

*А ў верасьні раніцай
Вытала пароша.
Дзед бабу палюбіў,
Бо баба хароша!..*

Заля пляскала ў далоні ня толькі, каб іх пагрэць, — усім спадабаліся варашкоўскія кабеты.

Крэсла лягнула за Коцем. Пасунуўся за кулісы. Крысін нос быў халодны як лёд, вусны клеіліся ад памады, але Коцю пацалунак смакаваў як мала які. „Які цёплы ў яе язычок!” — сыцвердзіў Коця і зарагатаў.

— Коця-Коця, чаму ты сьмяяўся? — пасля хвіліны маўчаньня запыталася дзяўчына, калі забеглі ў пакой, дзе заўсёды праводзіліся рэпетыцыі лялечнага тэатра. Коця ня мог перастаць, заходзіўся са сьмеху, зрываючы зь дзяўчыны хвартушок, з нашытымі маністамі кракаўскі сардак.

— Вой, Коця, халодна-ж! — Крыся захіліла далоньмі свае малыя, як дзьве грушкі, настабурчаныя ад холаду грудзі.

Павалілася шырма ў кітайскія драконы. Глуха бахнуў на падлогу слуп кардонаў зь лялькамі, выкаціліся лялечныя галоўкі. Коця ўзяў адну за канапляныя доўгія косы, цмокнуў у палатняную шчаку з чыр вонай плямкай румянца.

— Гэта, пэўна, Папялушка. А тут маем даўганосага Пінокія. Найлепшыя знаёмьыя зь маленства.

— Ды й ня толькі твайго! — дзяўчына папаўзла, сьмеючыся, па гурбе аднолькавых паяцькаў, папутаных шнуркамі, выцягнула сіняносую Бабу-Ягу з тварам з пап'е-машэ, з доўгімі, як каўбаскі, нагамі.

— Ня кідай на мяне гэтую пачвару, пудзіла ўсіх амэрыканскіх і эўрапейскіх дзетак! — Коця-Коця злавіў ляльку за нос і шпурнуў у кардон. — Хадзі сюды, не ўцякай. Ну?! Капі была ня супраць сюды прыйсьці, то не рабі цяпер зь сябе цнатліўкі!

Дзяўчына скочыла пад вакно, пацягнула за заслону. Бразнулi зашчэпкі на карнізе, запыленая тканiна спаўзла на падваконьне. Крыся захуталася ў яе, скурчылася на крэсле, памалела.

— Кося, ня руш мяне. Ты-ж мяне ведаеш зь дзяцінства... Ну, ня руш. Так тут халодна... Ды й не ў такіх умовах можна, як ты думаеш?.. Разумееш? Во, цямнее, паглядзі...

— А я сьвятло запалю.

— А што будзе, як мяне так знойдуць? Што тады падумаюць...

— Табе што — васемнаццаць? А нічога не падумаюць. Гэта ня іхняя справа. Але-ж ты сьвіньня, Крыська! Сьвіньня, якіх я ў жыцьці ня бачыў! Завяла мяне сюды, цяпер во, кепска табе?

— Ды як так можна! Хіба-ж так адразу?.. І ня з кожным-жа...

— А чаго мне не хапае, што? Я-ж хлопец, як трэба! Меў кожную, якую хацеў. Падумаеце — цаца! Такого тавару, як ты, удосталь! Бяры — не перабярэсься!

— Во й маем „анімацыю культуры”! — скаланулася Крыся, застукала зубамі. На вуліцы ўжо

сьцямнела, бацькі павінны яе шукаць... — Зараз сюды прыйдуць, шукаюць нас, пэўна...

— Але, шукаюць! А хто мяне зяцем зваў? То-ж дадумаліся, пэўна, чаго мы сышлі, што — мы малыя, ці як... — Коця злосна зашпільваўся, прычэсваў чуб. Абтрос, закінуў на плячо паліто. — Ну, то я пайшоў. А ты шкадаваць будзеш, на мяне яшчэ ніводная не наракала.

Скрыгігнуў ключ у дзвярох. Хтосьці зьбег на паверх ніжэй. Бразнулі ўваходныя дзверы. Запыркаталі трактары, з шумам рушылі легкавыя. Хтосьці ўнізе шчыра засьмяяўся, заклекатаў, мужчынскі голас прабубніў сакавітай лаянкай.

Крыся выглянула ў вакно. Пад будынкам, прабіваючы буйны сьнегапад, віднела пляма сьвятла.

— Як мы адсюль выбярэмся? — расплакалася дзяўчына. — Замерзьнем тут на косьць! Заўтра ўвечары толькі сюды прыйдуць!

— У іх свая кацельня? Каб толькі нам тут не замерзнуць! Халера, а ці ў цябе хоць цыгаркі ёсьць?

— Мая торба ў мамы засталася... Косьця, пашукай уключальнік.

— Нічога ня будзе, адключылі цэнтральную табліцу, пакінулі сьвятло толькі над уваходам.

— Чакай, тут нейдзе пахне воскам... Можа, якую сьвечку знойдзем?

Знайшоўся цэлы карабок агаркаў. Кволы вогнік слаба грэў далоні. Не ацяплялі таксама й заслоны, у

якія захуталіся; калярыфэры з кожнай хвілінай тр ацілі цяпло.

— Слухай, мне здаецца, што павінны быць яшчэ адны дзьверы. Тут калісьці кавярня была... Можа, шафай іх заставілі? Коця-Коця, пашукай тых дзьвярэй... Мне кепска...

Шафаў стаяла некалькі, але Коця, скінуўшы свой дарагі пінжак, узяўся за найбольшую, трохдзьвярную, глуха зачыненую. Ледзь удалося яе пасунуць, каб намацаць касяк за задняй сьценкай. Разам зь дзяўчынай натужыліся, перасунулі завалідарогу. Дзьверы скрыпнулі, дыхнула з-за іх сырасьцю й цьвільлю.

Гэты пакой быў даволі прасторны, наколькі маглі заўважыць у сьвятле, застаўлены драўлянымі скрынкамі, кавалкамі кардонавых плітаў з фрагмэнтамі надпісаў, рамамі, абломкамі цьмяных шыбаў, стосамі зялёнага сукна. Адразу ля ўваходу стаяла высокая бел-чырвоная скрыня з адтулінай зьверху. Перакулілі яе, накрылі сукном, селі.

— Коця, ці там ня лямпа стаіць? Можа, у ёй нафта ёсьць?

— Можа й ёсьць. Памятаеш пастаноўку „Нашай долі”? Мелі там такі рэквізыт. П’еса была, здаецца, пра цяжкі даваенны лёс беларусаў.

Крыся дрыготкімі рукамі выцерла шкло рэзервуара. Кнот, сапраўды, мок у нафце.

— Ёсьць! Праўда, няшмат яе, але давай запальнічку.

Стала бачна ляпей. Пераглянуліся.

— Божа — каго я бачу! Беларусчка ў складзе мінуўшчыны! — Коця дакрануўся да запыленага твару дзяўчыны. Крыся адхілілася.

— Глянь, во: хто гэта з намі тут будзе?

Насупраць стаяў шырокі на мэтар шпалер зашклёных пар трэтаў. Дзяўчына выцерла першы. На іх спаглядаў з ухмылкай нейкі лысун.

— Ты гэтага ведаеш?

— Адкуль-жа... Ня з нашага часу фізыяномія. Зараз, зар аз! Гэта ж Юзаф Цыранкевіч. Здаецца, яшчэ ён нават не памёр. А кім-жа ён быў? Прэм'ерам? Першым сакратаром?.. Ды адна халера!

— Ня ведаю. Ага, ён-жа муж аднае вялікае акторкі. Зараз... Ніны Андрыч!

— Андрыч то ўмее дамаў іграць! Адно няшчасныя каралевы, гераніні... А вось сюды глянь, што тут напісана: „Młodzież przyszością narodu!”

— Мова газэтаў, аб'яваў, канфэрэнцыяў, падручнікаў і інструкцыяў.

— Зь якога гэта часу? Шасьцідзсятыя? Герак?

— Ты што, Крыся, ня бачыла лёзунгаў найбольш актуальных? Яны-ж пра нас заўсёды дбаюць! І зь левага, і з правага боку. Але, гэта-ж праўда, бо хто-ж іншы — будучыня народу, як ня мы? Дарэчы, ці не

пара нам падумаць, Крысьціна, пра будучыню народу беларускага?..

— А табе што? „Нівы” начытаўся? Ды каму ты гэта кажаш, я з гэтым згодна, што мы не павінны забываць роднага, а дбаць пра культуру...

— Ну, гэта ты начыталася! Я тут табе больш канкрэтна. Дарэчы, замерзьнеш, калі будзеш так ад мяне адсоўвацца. Ну!

— Ніколі з табою! Кожную паненку валачэш ты, Коця-Коця, у ложкак, усе ведаюць. Кінуўся на мяне так, напалохаў...

— Крыся, прабач! Ды тут ва ўсім доме культуры аніякага ложка няма, не кажу ўжо пра гэты музэй...

— Нельга кранаць экспанаты!!!

— Бярыся за сукно. Павытрасаем усё гэта, павыбіваем. Прыйдзецца нам дачакаць лепшага часу на цёплым казённым сукне. Хоць раз зь яго карысьць будзе. Ну, да заўтра, мая мілая...